

BESZÉD,

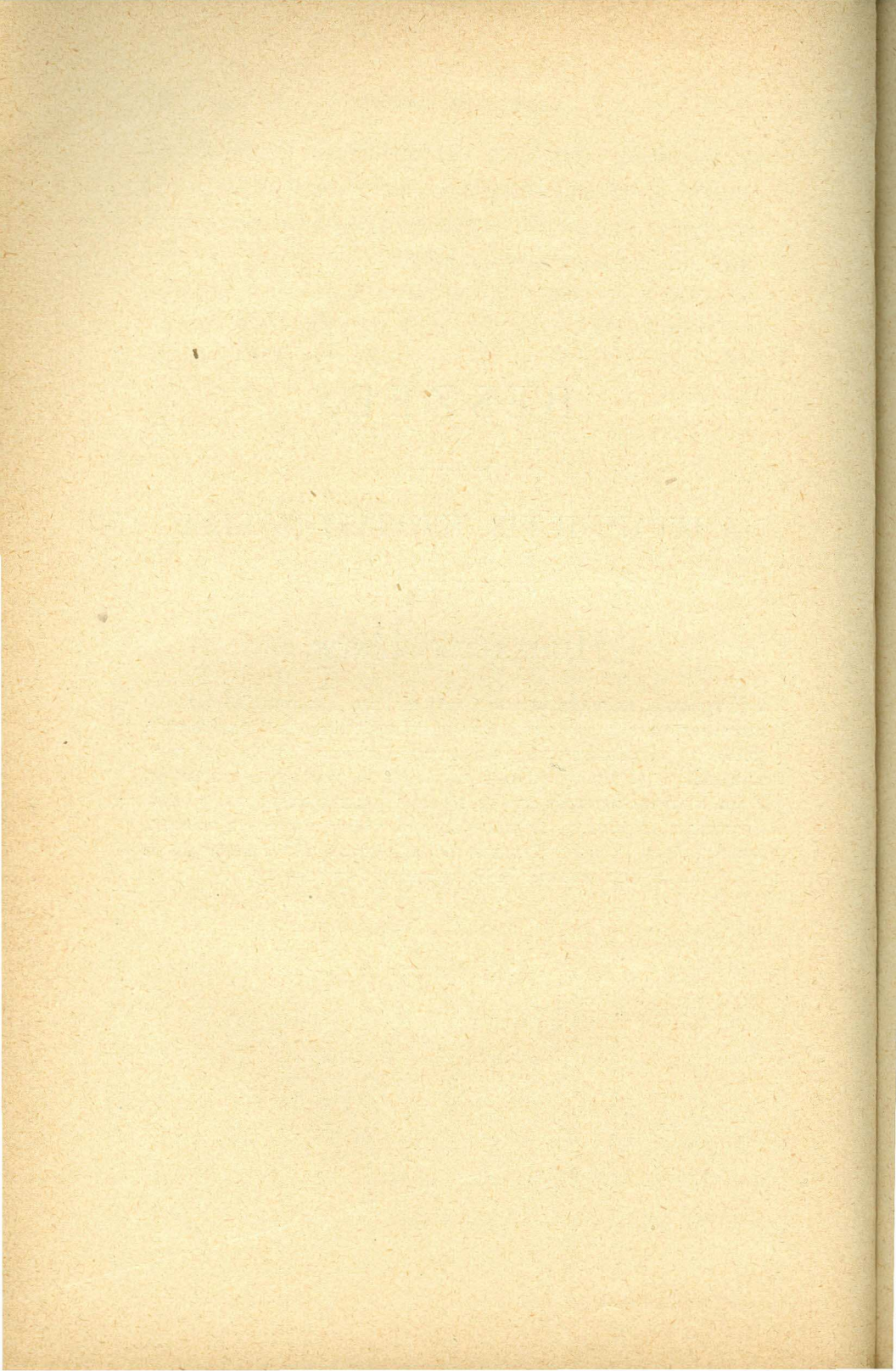
MELYLYEL

A BUDAPESTI KIR. TUDOMÁNY-EGYETEM

REKTORI SZÉKÉT

HUNFALVY JÁNOS,

KIR. TANÁCSOS, AZ OROSZ SZANISZLÓ-REND LOVAGJA, A FRANCZIA KÖZOKTATÁSI
TISZT. RENDJELÉNEK BIRTOKOSA, AZ OLASZ KORONAREND KÖZÉPKERESZTESE,
SZ. MM. ÉS BÖLCSESZETTUDOR, AZ EGYETEMES ÖSSZEHASONLÍTÓ FÖLDRAJZ NY.
R. TANÁRA, A M. TUD. AKADEMIA R. TAGJA, A M. FÖLDRAJZI TÁRSULAT ELNÖKE,
A KIR. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS FÖLDTANI TÁRSULATOK RENDES, A GENFI,
ANTWERPENI ÉS BÉCSI CS. ÉS KIR. FÖLDRAJZI TÁRSULATOK TISZTELETBELI, A
BERLINI, PÁRISI ÉS BELGA FÖLDRAJZI TÁRSASÁGOK LEV. TAGJA, A BÖLCSESZETI
KAR VOLT DÉKÁNJA. 1887. SEPTEMBER 1-ÉN ELFOGLALTA.

Tisztelt gyülekezet!

Midőn a belépő nagyságos Rector úrtól a magas tisztség jelvényeit átveszem s a rectori széket elfoglalom, mindenek előtt kötelességem, hogy szívem mélyéből fakadó hálás köszönetemet fejezzem ki, a nem keresett és nem remélt kitüntetésért, melyben a tudományegyetem négy karának mélyen tisztelt választóképviselői részesíteni kegyeskedtek. Nagyon is érzem gyarlóságomat a rectori teendők fontosságával szemben, s a nagy felelősséggel járó hivatal, melyet reám ruházni méltóztattak, csak annak a reménynek fejében fogadtam el, hogy az egyetemi tanács tisztelt tagjai bölcs tanácsaikkal mindenkor támogatni fognak. A lelépő nagyságos Rector úrnak s az egyetemi tanács többi tagjainak buzgó támogatásaért, valamint az összes tanári kar szíves közreműködéseért esedezve, megígérem, hogy, a mennyiben csekély erőmtől telik, minden igyekezettel azon leszek, hogy a tudományegyetem érdekeit lehetőleg előmozdítsam s ekként az irántam tanusított lekötelező és megtisztelő bizodalmat kiérdemeljem.

I.

Húsz esztendeje annak, hogy a nemzeti öröm és lelkesedés kitörő hangjai hegyen-völgyön megcsendültek s az ország egyik végétől a másikáig viszhangoztak; húsz esztendeje, hogy az uralkodó fölismerte

leghívebb népét, s a nemzet fölismerte legbölcsebb fejedelmét, hogy az építmény, melyet 1848-ban rögnözve megkezdettek vala, a gyászos félbeszakítás után szilárd alapokra rakaték. Az alkotmány helyreállítása, a szokatlan fénynyel végrehajtott koronázás fölött való általános öröm és lelkesülés mámorában azt vélhettük, hogy a haza, a nemzet nagysága és dicsősége már teljesen meg van alapítva; kápráztató reményekkel tekintettünk a jövőbe, melyet heves képzelődésünk a legragyogóbb színekkel festett ki. Azt vélhettük, hogy anyagi és szellemi jólétünk már biztosítva van örökre; hogy immár könnyű szerrel, egy ugrással foglalhatunk helyet az előrehaladott nemzetek és államok sorában. Alig jutott eszünkbe, hogy századok mulasztásait kell még pótolnunk.

A ki bárcsak némi figyelemmel forgatta viszontagságos történelmünk lapjait, az jól tudja, hogy magán- és közéletünk a múlt század végén még egészen a középkor korlátai között és nyügeiben mozgott; hogy II. József újításai és reformtörekvései nemcsak alkotmányellenesek, hanem igen koraiak is voltak. Az 1790/1-diki országgyűlés küldöttségeinek munkálatait csakhamar eltemették a világrendítő események. Komolyabb törekvések a középkori állapotokból való kibontakozásra csak 1825-ben kezdének nyilatkozni, de sokáig csak nagyon szerény körökben találtak helyeslésre. A „populus Verböcziánus“ legnagyobb része még sokáig irtózott a gyökeres reformoktól, a „szűz vállak“ megterheltetésétől; az újkori állam és társadalom megteremtését még a negyvenes évek elején is csak kevesen merték indítványozni. Végre az 1848-diki európai rázkódás sietteté a dolgok fejlődését, a neki bá-

torodott lelkesedés hirtelen szakított a középkorral, legalább akart szakítani, ámde az új államot és társadalmat megteremtteni és berendezni nem bírta, csak nagyjából jelölhette meg az utat, melyen ezentúl haladnunk kell. S ezt az utat csak 1867 óta követjük.

Minden új alakulás kisebb-nagyobb rázkódással és rombolással jár; le kell rombolni a régit s el kell hordani a romokat és törmeléket, hogy az új építményt szilárd alapokon fölépíthessük. Az állam és társadalom új alakulása szintén csak nagy rázkódással és rombolással történhetik meg: le kell bontani a századokon át megmohosult szervezeteket és intézményeket, szakítani kell sok régi meggyőződéssel, előítélettel, szokással, új formákba kell illeszteni az egész magán- és közéletet. A rombolás és újraépítés tehát okvetlenül sok magán- és közérdeket sért, sok megkedvelt szokást bánt, s ennél fogva mindig sok elégtelenséget is támaszt.

Csalatkozniok kellett azért mindazoknak, a kik azt hitték, hogy nálunk a középkorból az új korba való átlépés, hogy állami és társadalmi állapotaink és intézményeink gyökeres átalakítása komoly bajok nélkül megtörténhetik. Sokan kitörő örömmel üdvözölték az új nap hajnalát s most keservesen panaszkodnak, hogy vérmes reményeik be nem teljesültek; elkeseredésökben annyira mennek, hogy a tettleg elért nagy eredményeket, a minden téren tett örvendetes és lényeges előhaladást sem akarják elismerni, sőt a múlt állapotokat a mostaniakkal szemben dicsőítik. — Bizonyos, hogy többé-kevésbbé mindnyájan csalatkozunk, mindannyian azt hittük, hogy az átalakulás nagy munkáján könnyebben és gyorsabban fogunk átesni.

S most, midőn méltányolnunk, elismernünk kell a kétségtelen előhaladást, másrészt azt is be kell vallanunk, hogy államunk és társadalmunk új építménye húsz évi munka és izzadás után sem készült el még teljesen. Magát az állam csarnokát is még sok régi rom ékteleníti, egyes helyein még alapja is ingadozó, teteje pedig még nagyon is hiányos, úgy hogy a benne való lakás még mindig nélkülözi a kellő kényelmet. Jóllehet azonban az állami intézmények szervezete s az állami közegek működése még sok tekintetben hiányos, mindazonáltal azzal a reménnyel biztathatjuk magunkat, hogy az újkori állam építménye nemsokára teljesen elkészül.

Szomorúbb képet mutat a társadalom, melynek körében sokkal lassúbb, sokkal csekélyebb az előhaladás, pedig annak szintén gyökeresen meg kell változnia, úgyszólván gyökerestül meg kell újhodnia. 1848 előtt társadalmi állapotainkat némi kezdetleges egyszerűség, gyermeteg együgyűség jellemezte. Apáink majdnem egészen el levén zárva a külvilágtól, anyagi és szellemi elmaradásukat nem igen érezték, csekély igényeiket könnyen kielégíthették, magán- és közéletök a régóta megszokott körülmények között csendesen folyt le. Az egyszerű patriarchalis családi élet kedves, szeretetre méltó embereket, a szűkkörű közélet néhány kiváló jellemet nevelt. Aránylag kevesen foglalkoztak a közügyekkel, a világ folyását még kevesebben ismerték, a nép nagy tömege nem részesült az alkotmány áldásaiban, a városi polgárság is szunyadozott, csak a fiatalság kezdett mozgolódni a negyvenes években.

A tespedésbe, álomba merült társadalmat várat-

lanúl az 1848-diki jelszavak: a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavai rázták fel, s a bekövetkezett politikai változások hirtelen besodorták az európai általános mozgalomba. A lelkesülés napjai hamar elmúltak, a zajos örömet néma gyász váltotta fel, az állami közélet megszűnt, de a társadalom elvesztette eddigi egyensúlyát, régi megszokott elzárkozottságába többé vissza nem eshetett, ellenkezően nagyon is mohón átengedé magát a kívülről jövő áramlatnak s majdnem ellenállás nélkül hódolt a külföldieskedésnek. Fájdalom, nagyobbára a magasabb műveltségnek csak külső vázát, az előbbre haladott civilizációnak csak ferde-segeit, kinövéseit sajátította el. Az állami téren a kiváltságok megszűntek, elvben a jogegyenlőség mondatott ki, ámde az életben, a valóságban a különböző néposztályok és körök nemcsak nem olvadtak egybe, hanem az ellentétek még élesebbek, az elkülönedések még szigorúbbak, a válaszfalak még merevebbek. S majdnem minden körben és rétegben mind jobban elharapóztak: a káros fényűzés, a nagyzás, az úrhatnámság, az élvezetek hajhászata, a könnyelmű pazarlás egyfelől, s az aranyborjú imádása, a hirteleni gazdagodás vágya másfelől. Egyes körök egészen az anyagiasságban merültek el, s minden nemesebb emberi érzelemből kivetköztek. Vannak emberek, a kik képes lapokban az erkölcsi romlottságot, az aljasságot és bűnt leplezetlenül terjesztik és magasztalják, a tiszta erkölcsöt és erényt pedig gúny és nevetség tárgyává teszik. — — A mind szélesebb körökben elharapozó léhaság, bectelenség, szédelgés, játékdüh; a hűtelen kezelések és sikkasztások s a többi nyavalyák, melyeknek vége az öngyilkosság szokott lenni,

— mind megannyi szomorú bizonyítékai társadalmunk erkölcsi hanyatlásának; a párviadatok mániája is csak a társadalmi betegség lázas kitörése.

Társadalmunk egyik sarkalatos hibája az, hogy *a tisztas munkát meg nem tudja becsülni*; sem az anyagi, sem a szellemi munkát nem részesíti kellő méltatásban. Vannak, a kik a becsületes munkát és keresetet szégyenlik, de a legaljasabb cselekvénytől sem irtóznak. A kiket a kedvező sors az élet gondjaitól fölmentett, a kik a születésnek vagy a szerencse más kedvezményeinek köszönhetik a földi javak birtokát: azok nem ritkán bizonyos megvetéssel, vagy pedig bántó leereszkedéssel tekintenek alá az olyanokra, a kik szorgalmas munkával, arczuk verejtékével szerzik a megélhetés eszközeit, a kik az anyagi téren munkálkodnak. Az ingyenélő, munkakerülő, szédelő kalandor, ha üres címmel dicsekedhetik, gyakran szívesen látott vendég oly előkelő körökben, a melyekből nemcsak a becsületes iparos, hanem a szellemi munka is rendesen ki van zárva. Sőt bizonyos körök a szellemi munkát még kevesebbre becsülik, mint az anyagit: bőven szórják a pénzt lélekölő és egészségrontó élvezetekre, akár telik akár nem, a takarékoságot csak a szellemi élvezetekkel, az elme termékeivel szemben gyakorolják.

Társadalmunk második nagy hibája, mely a munka csekély becsülésének természetes folyománya, *a kötelességérzet gyengülése, sőt teljes hiánya*. A nagyzás hóbortja karöltve jár a hanyagságra való hajlammal. Mindennap tapasztalhatjuk, hogy mind a magán-, mind a közéletben, minden állásban és foglalkozási körben nagyon sokan a dolog könnyebb végét szere-

tik fogni, hogy nagyon sokan teendőiket csak immel-ámmal végezik, hogy a kötelességek szigorú és lelkiismeretes teljesítése már-már a kivételek közé tartozik. Meg kell vallanunk, hogy sem az egyesekben, sem az összeségben, sem a vezetőkben, sem azokban, a kik a vezetőket követik — kivéve a kiveendőket — nincsen meg a kötelesség lelkiismeretes teljesítésének szükségességéről való meggyőződés, pedig a jelenkori társadalom és állam boldogulásának, hatalmának az a múlhatatlan föltétele.

De nem folytatom a sötét kép kifestését, úgylis hallom már a kérdést, hogy miért hozom fel társadalmi bajainkat e helyen s ez alkalommal, midőn a tudomány-egyetem rectori tisztét foglalom el? Azért tettem azt, *mert erős meggyőződésem, hogy hazánk felvirágzását, nemzetünk jövődjét, anyagi és szellemi gyarapodását egyedül csak társadalmunk gyökeres átalakulása, teljes regenerációja biztosíthatja, s erős meggyőződésem, hogy a társadalmi regenerációnak, az erkölcsi önfenntartásnak nagyrészt a tudomány-egyetem kebeléből kell kiindulnia, a tudományegyetemből, melyet a társadalom színe-java látogat, melyben tehát a társadalom mívelt köreinek hangadói, a társadalom majdani vezetői nyerik szellemi kiképeztetésöket, jellemi kifejlődésöket.*

A társadalmi regeneratio alapját *az életnek eszményi felfogásában, az igaznak, jónak és szépnek kultusában keresem, s ha valahol, úgy bizonyára a tudomány-egyetem szent csarnokában kell az eszményiességnek, az idealizmusnak oltárt állítani, ha valahol, úgy abban kell az igaz, jó és szép szentháromságának egész odaadással, benső meggyőződéssel és lángoló lelkesedéssel hódolni.*

II.

Az elmúlt évtizedekben a természettudományok bámulatos lendületet vettek; éleselmjű kutatók tökéletesbített eszközök, szabatos megfigyelések és helyes módszer segítségével behatoltak a természet műhelyébe s oly tényeket és igazságokat hoztak napfényre, minőkről a múlt századoknak sejtelmők sem volt. Az ember csak most ismerkedett meg igazán az anyag tulajdonságaival, a természet erőivel s ezeket csak most lett képes saját céljaira felhasználni. Valóban meglepők a technika vívmányai s napról-napra új meg új alkalmazást nyernek az életben. A természettudományok ezen rendkívüli fejlődésétől s a technika nagyszerű sikereitől elkábúlva sokan az emberi kutatást és tudást egyedül az anyagi térre akarják szorítani, igazi tudománynak csak azt tartják, mely a külső természettel foglalkozik; az embert magát is csak mint állati szervezetet, mint a természet tárgyát vonják vizsgálódásuk körébe; a társadalmi, történelmi, bölcséleti tudományokat egészen mellőzik, *Humboldt Sándor* a Kosmos első kötetének a végén ekképen nyilatkozik: „A legtávolabb eső ködfoltoktól s a keringő kettős csillagoktól alászálltunk az állati teremtésnek a tengerben és szárazföldön élő legparányibb szervezetéig és a gyöngéd növénycsirákig, melyek jeges hegycsúcsok lejtőin a meztelen szirteket bevonják. A jelenségeket részben fölismert törvények szerint lehetett elrendezni. Másféle, titokszerűbb törvények uralkodnak a szerves világ legmagasabb életköreiben, a sokféle alakú, teremtető lelki erővel megáldott, nyelvet alkotó emberi nemnek életkörei-

ben. *A természet physikai ábrázolata megjelöli a határt, a hol az értelmesség (Intelligenz) országa kezdődik s a honnan messze betekintünk egy más világba. Megjelöli a határt, de át nem lép rajta.* — Ilyformán nyilatkoznak a természettudományok más fölként bajnokai is, a kik elismerik, hogy az emberi tudás korlátolt, hogy a természettudományok sajátos mezején sem képes a szélső határig eljutni s minden titkot fölleplezni. Ámde a természettudományok másod- és harmadrendű művelői bölcsőbbeknek vélik magukat nagy mestereiknél: előttük nincsen semmi titok, ők mindentudók és mindenhatók, genetikus gondolkodásuk által könnyen construálják az egész világegyetemet. A mit bonczkésők szét nem bonthat, s a mit górcsővükben nem láthatnak, az, szerintök nem is létezik. Való létele és értéke egyedül az anyagnak és anyagi világnak van, az úgynevezett szellemi világ csak hiú ábránd és képzelődés, merő babona, álom és csalódás. Az úgynevezett eszmék csak káprázatok és szappanbuborékok; az erkölcs, erény, becsület, nagylelkűség, szeretet, remény és hit, de még a hazafiasság és lovagiasság is megannyi agyrémek. *Kant* transscendentalismusa, úgy mint a káté, csak kiskorú gyermekeknek való, a meglett ember az ő kategorikus imperativusára sem hallgat, ha épen erkölcsstant akar, ezt természeti alapon építi föl magának.

A természettudomány az emberi szervezetet minden legkisebb ízében megvizsgálhatja; szétbonthatja az erek, idegek és izmok csodálatos hálózatát; megmérheti az agyvelő nagyságát és súlyát; megvizsgálhatja tekervényeit, minden legkisebb szálát; szemmel kísérheti a külső benyomásokat, ezeknek közlését az

agyvelővel; ámde az öntudatot, a gondolat, az akarat keletkezését még sem tudja megmagyarázni, a lélek sajátos működése mégis titok marad előtte. Úgy van vele, mint az olyan ember, a ki zongorát szétbontani és megvizsgálni tud, de játszani rajta nem tud.

„Cogito, ergo sum!“ kiálta fel Descartes, s ekképen azt is mondhatjuk: „Öntudatosan cselekszem, tehát van szabad akaratom!“ bármit állítanak is a physiologok. A beszámíthatóság az emberi társadalomnak föltétlen és múlhatatlan kelléke, az pedig föltételezi a szabad akaratot, s azért van erkölcs, azért van különbség a jó és rossz, az erény és bűn között.

Az ember nemcsak állat, hanem lelki tehetségekkel felruházott eszes lény, és pedig nemcsak oly értelemben, mint az állatoknak is szoktunk tulajdonítani érző, képzelő, emlékező s némileg reflektáló tehetségeket. A különbség ember és állat között nemcsak mennyiséges, mintegy fokozatos, mint sokan állítják, hanem minőséges és lényeges. Nincs oly nyomorúlt néptörzs, a melynek nyelve nem volna, a mely tehát gondolkodni ne tudna; de oly néptörzs sincs, a melynek a szép iránt semmi érzéke se volna, a mely a maga módja szerint ne cifrálnék. Sem *Darwin*, sem *Haeckel*, sem más természettudós még sehol és soha sem találtak oly állatot, a mely az orrába vagy fülébe gyöngyöt vagy más czifraságot dugott volna. Azért minden majmologia ellenére is mondhatjuk, hogy az embernek van ösztöne, fogékonysága az eszmék iránt; *épen az eszmék világa az embernek legsajátabb tulajdona, mely megkülönbözteti az állattól.* A ki az emberi életet

merőben csak az anyagiasság szempontjából fogja fel, az csakugyan kivetkőzik emberi méltóságából s az állatok sorába süllyed alá.

A tudomány-egyetem nem lehet akol, nem lehet állatsereglet, az le nem szállhat az eszmék világából!

Hogy az „Universitas litterarum“ a tudományok székhelye, hogy rendeltetése a szellemi és anyagi világrend tüneményei mivoltának, összefüggésének és törvényeinek földerítése, ezt már sokan bizonyígtatták, a kik előttem e helyről szóltak, ezt különben senki sem tagadja. Bizonyos az is, hogy minden tudomány az *igazságot* keresi, s oly foglalkozás, melynek célja más volna, mint az igaznak kifürkészése, tudománynak sem mondathatnék. Kétségtelen tehát, hogy az egyetem az igaznak eszméjét ápolja, ápolnia kell, akár a tudományt, mint öncélt művelő és fejlesztő, akár mint felső tanintézet alkalmat nyújt bizonyos ismeretek és képességek megszerzésére azoknak, a kik ez állam, egyház, vagy a társadalom valamely hivatására előkészülnek.

Az emberi észnek igazság utáni vágya általános, ez meg van minden emberben különbség nélkül, jól lehet abban, a mit igaznak tartottak és tartunk, igen nagy különbség van. Értelmünk bizonyosságra törekszik, s előtte drága kincs az igazság. Ámde az igazság ismeretére csak igen hosszú és fáradságos út vezet, s gyarló eszünk gyakran csalatkozik, sokszor igaznak vélte, a miről utóbb meg kellett győződnie, hogy ismerete hiányos, hogy nem való, a mit valónak tartott. — Azután az egyes embernek tudománya soha sem tökéletes, hanem mindig csak töredék. Korunk-

ban minél magasabb fokon áll az összes tudományok fejlődése, annál inkább kénytelen az egyes ember, mind a tanár, mind a tanuló, a munkaosztás elvét követni; a szaktudós még az illető egyes tudományágnak összes részleteiben sem igen képes a tudás legmagasabb színvonalára emelkedni. Azért a valódi tudóst bizonyos szerénység jellemzi, a büszkeség és gőg csak a felületes tudással jár karöltve, csak bárgyúk „hordják magasan fejöket, mintha ők bajtanák a gönczöl szekerét.” Az igazság eszmény, mely után törekszünk, de mely messze távolból integet felénk, mint valami fensőbb világból való jótékony nemtő. “*) Ámde az ilyen valódi tudományosság nagyon ritka, és tapasztalásból tudjuk, hogy széles ismeretek birtoka, az értelem magas fokú kifejlődése megférhet a romlott szívvel, az aljas erkölcstelenséggel. Azért az ismeretek gyűjtésén, az értelem fejlesztésén kívül a szívnek nemesítése, az erkölcsi jónak becsülése és tisztelete is szükséges. A társadalmat egyes emberek alkotják, kell tehát, hogy minden egyes emberben, különösen pedig a tudomány-egyetem minden tagjában meg legyen a kellő erkölcsi erő; szükséges, hogy mindenki teljesítse kötelességét mindenkor szigorúan és pontosan, *hogy mindenkinek szeme előtt folyvást a jónak eszméje lebegjen!*

A mi egyetemünk tudományos élete, fájdalom, meg nem felel a nemzet méltányos várakozásainak, fényes eredményekkel korántsem dicsekedhetik. Legújabbban a tudományos színvonal általános emelése végett különböző változtatásokat javasoltak; néme-

*) L. dr. Kautz Gyula rectori beszédjét. 1873.

← A komoly tudomány, az alapos tudományos műveltség haladásunknak egyik feltétele, de az csak az egyik feltétel; van még egy másik is, t. i. a tiszta erkölcs, a szeplőtlen jellem, a *jó eszméjének ápolása és tisztelete*.

„A társadalom vallásos és erkölcsi, nem pedig tudományos alapon nyugszik. A társadalmi rend és szokások a tudományok fejlődésével változnak ugyan, de e változásoknak erkölcsi alapon kell történniök. Nem képzelhető semmiféle társadalmi intézmény más alapon, mint éppen erkölcsi alapon és ezt nem pótolhatja a tudományok bármily mérvben való fejlődése. Ezt elég világosan bizonyítja a világtörténelem a legrégibb időktől a jelen korig. . . . A tudományos műveltség hatalmas fegyver ugyan a társadalom kezében, de e fegyver éle saját maga a társadalom ellen fordul abban a pillanatban, melyben az erkölcsök romlásnak indulnak.“ *)

„Igaz — mint más tekintély nyilatkozik — a valódi tudomány nemesítő, akarat- és jellemszilárdító hatást gyakorol az egyesre s fokozza erkölcsi erejét és értékét. A valódi tudomány önmegtagadással és szellemi erőfeszítéssel szerzett tudomány s az egész embernek felsőbb ihletet kölcsönöz, lelkesíti szünetlen törekvésre mind mélyebb megismerés után, szemei elé állít egy eszményt, melynek szépsége és fensége előtt a köznapi dolgok köre egészen elhomályosul; szilárdítja benne a jellem és a meggyőződés hatályát, fölemeli az élet salakján s körüllegi mindig,

*) L. dr. Lengyel Béla dekáni beszédjét 1883.

Az első fejezetben a magyar nyelv történetéről és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A második fejezetben a magyar nyelv szerkezetéről és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó.

A harmadik fejezetben a magyar nyelv szókészletéről és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A negyedik fejezetben a magyar nyelv nyelvtudományáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. Az ötödik fejezetben a magyar nyelv nyelvészetéről és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A hatodik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A hetedik fejezetben a magyar nyelv nyelvterjesztéséről és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. Az eighth fejezetben a magyar nyelv nyelvújításáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A kilencedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó.

A tizenegyedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizenkettedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizenharmadik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizennegyedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizenötödik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizenhatodik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizenhetedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizennyolcadik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A tizenkilencedik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó. A huszadik fejezetben a magyar nyelv nyelvhasználatáról és a magyar nyelvvel kapcsolatos tudományokról van szó.

lyek a tanítás és tanulás föltétlen szabadságát, mások ellenkezően mind kettőnek szabályozását és kivált a tanulási szabadság megszorítását sürgetik, ismét mások az egyetemi szervezetnek és rendszernek más módosításait javasolják. Kétségtelen, hogy az egyetem mostani szervezete és rendszere nem oly tökéletes, hogy minden változtatást és javítást feleslegessé tenne. De a szervezetben és rendszerben foganatosítandó bármely változtatások és intézkedések által sem fogjuk az óhajtott célt elérni, ha az erkölcösség meg nem szilárdul, ha a kötelességérzet nem erősödik s nem válik általánossá, egy szóval, ha nem a jó eszméje uralkodik az egyetem minden köreiben. Mély gyökereket a tudás fája csak romlatlan szívben, ép lélekben verhet, ez meg ép testben szokott lakni. Az ép léleknek s ép testnek legbiztosabb őre a jó erkölcs!

„Örökké kedves a szép“ — mondja egy görög költő. — „Egyedül a szépnek hajnalkapuján át juthatok az ismerés országába“, mondja egy német költő. A „kalokagathia“ volt az eszmény, mely után a mívelt embernek a görögöknél törekednie kellett.

A szép iránti érzéket a teremtmő oltotta lelkünkbe, épen úgy, mint az igaz és jó iránti érzéket. Az igazság értelmünk szövéténeke, az erkölcsi jó akaratunkat szabályozza, a szép leginkább kedélyünkre, érzelmeinkre hat. Mindnyájan hódolunk annak, a mit szépnek tartunk, de képzeleteink a szépről nagyon különbözök. A valódi szép fogalmának fejtegetésébe nem bocsátkozom, csak azt jegyzem meg, *hogy ránk nézve a szépnek és fonségesnek eszméje a természetben, a művészetben s a vallásban valósul*. Ebben bizonyára senki sem kételkedik.

A természet alkotásai valóban szépek és fönségek. A gyermeknépek a természet erőit vagy ezeknek hatásait és tüneményeit imádják, a természet szépségének, nagyszerűségének és fönségének közvetlen szemlélése támasztja bennök a függésnek, saját kicsinységöknek és gyarlóságuknak érzetét, s készíti arra, hogy leborúljanak az ismeretlen hatalmak előtt. A természet szemlélése megtermékenyíti a képzelődést, mely a művészetet teremti. A művészet érzelmeink, képzeleteink olyatén megtestesülése, mely a szépség eszményének akar megfelelni: a művészet az anyag átszellemesítése.

Lelkünk a természet és művészet alkotásainak szemlélésében kifogyhatatlan gyönyörködést élvez, mert az kiragadja a mindennapiasság, az anyagiasság nyomasztó köréből; de teljes megnyugvást, valódi boldogságot csak a vallásban talál, mely előtte feltárja rendeltetésének titkait, mely neki bepillantást enged a fensőbb világrendbe. *A hol az értelem kutatása elmozdít-hatatlan határköbe akad; a hol az ész merész röpte szárny-szegetten homályos sejtelmek ködébe tévelyeg: ott kezdődik a hit és vallás országa, melybe legszentebb érzelmeink kíváncznak. Ez az örök igazság, jóság, szépség és fönség hazája, az az Isten országa!*

Én tehát a tudomány egyetemet szent csarnoknak tekintem, mely az igaz, jó és szép eszméinek kultusa számára állíttatott fel; igazi templomnak tartom, melyben a vallásosságnak, a tiszta erkölcsnek, a kötelesség szigorú és lelkiismeretes teljesítésének, az igazság után való buzgó és fáradhatatlan törekvésnek, a becsületes munkálkodásnak kell honolnia. Ebből a szent csarnokból, a tudományok és eszmék ezen

templomából ki kell űzni mindazokat, a kik benne árúlnak és vásárolnak, a pénzváltókat és galambárúsokat.“ Ha az egyetemet, ha hivatásunkat így fogjuk fel mindnyájan, a kik mint tanárok vagy tanulók az egyetem tagjai és polgárai vagyunk: akkor bizton remélhetjük, hogy az egyetem társadalmunk regenerációjának egyik főtenyezője lesz, s hogy hazánk és nemzetünk felvirágzását hathatósan elő fogja mozdítani.

